

A V A T U D M A J A D V A R A W A V A T U D U L V A V M A J A D
 V A T U D M A J A
 V A T U D M A J A
 D U L V A V M A J A
 D U L V A V M A J A

Avatud Majad nr. 27
Tallinna pühakojad

3. detsember 2016
 kell 12:00–15:00

Avatud Majad on ekskursioonide sari, mis viib arhitektuurihuvilised tuntud hoonetesse, kuhu tavaliselt ei pääse. Ekskursioone korraldab Eesti Arhitektuurimuseum.

Grupijuht Riin Alatalu, muinsuskaitsja

Hingede- ja jõulueelne aeg on sobiv hetk tutvuda Tallinna kesklinnas asuvate sakraal-ehitistega. Ringiratast ümber südalinna on mitmeid ajaloolisi, aga ka uuemaid erinevate konfessioonide pühakodasid.

Õigeusu preestrid ja kogudused on Eesti aladel tegutsenud juba eestlaste ristiusutamise algaegadest peale. Kui setud on traditsiooniliselt õigeusu kiriku liikmed, siis mujal Eestis jäi õigeusu kiriku mõju väheseks. Erandiks olid linnad, kus elas palju erinevatest rahvustest inimesi ja kus hilisem riiklik surve, eriti sõjaväelaste eest hoolitsemise nimel, oli suurem. Eestlased hakkasid õigeusku siirduma alles 19. sajandil kui muutunud rahvusvahelises julgeoleku olukorras oli tsaarivõim huvitatud saksa mõjude vähendamisest. Inimesi ahvatleti usku vahetama maatüki lubamisega. Usuvahetuses mängis rolli ka talupoegade vaen mõisnike ja luterlike pastorite vastu. **Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik** moodustati märtsis 1919 ja aasta hiljem tunnistas selle autonoomiat ka Nõukogude Venemaal asuv Vene Õigeusu kiriku Püha Sinod. 1923. aastal siirdus EAÕK Konstantinoopoli Oikumeenilise Patriarhaadi jurisdiktsiooni alla. EAÕK oli Eesti Evangeeliumi Luteriusu Kiriku järel suurima liikmete arvuga usuühing Eestis. Kirikupea, Tallinna ja kogu Eesti metropoliit, oli ameti poolest Riiginõukogu liige. Pärast Eesti annekteerimist Nõukogude Liidu koosseisu likvideeriti EAÕK autonoomia ja see muudeti Vene Õigeusu Kiriku piiskopkonnaks. EAÕK säilitas ajaloolise ja juriidilise järjepidevuse paguluses. 1993. aastal taastas EAÕK restitutsiooni korras oma tegevuse järjepidevuse Eestis ja koondab enamikku tänase Eesti õigeusu kogudustest. Teenistusi peetakse eesti ja kirikuslaavi keeles. **Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik** moodustati 1992 okupatsioonieagse Vene Õigeusu Kiriku Tallinna ja Eesti piiskopkonna järglasena. Ajalooliselt ja õiguslikult peab MPEÕK ennast siiski 1920. aastal loodud autonoomse Eesti Õigeusu Kiriku õigusjärglaseks ja on kuulutanud kanooniliselt vigaseks selle kiriku mineku Konstantinoopoli oikumeenilise patriarhi jurisdiktsiooni alla 1923. aastal.

Kaasani Jumalaema Sünni kirik kuulub riigile ja on antud tasuta kasutada MPEÕK kogudusele. 1721. aastal rajatud kirik on ainuke säilinud 18. sajandil Vene maavägede garnisoni ja kasvava õigeusu kogukonna jaoks ehitatud

kirik, ühtlasi on see Tallinna vanim puitkirik. Pühakotta toodi Peterburist koopia väga austatud Jumalaema Kaasani ikoonist ning kokkupandav sõjaväeikoon sama kujutisega. Ikooni järgi hakatigi pühakoda rahvasuus Kaasani kirikuks kutsuma. Kirik ei ole õigeusule iseloomulikult tsentraalne, vaid barokne pikihoone tüüpi ehitus. Kirikuhoone välisarhitektuur on 19. sajandil toimunud remontide käigus lihtsustunud – seinad vooderdati siledate laudadega, pikihoone katus lasti madalamaks ning seal asunud madala kaheksatahulise trumli lai kiivrikujuline kuppel asendati sibulkupliga, seinapinnad ja aknaavade kujundus omandas klassitsistliku ilme, kadus kellatorni kiivri ülemine kuppel. Ka interjööri on lihtsustanud hilisemate ülevärvimiste tagajärjel. Barokse ilme on säilitanud veel ikonostaasi peauks. Muu interjööri mõjub klassitsistlikult tänu valgetele joonide sammastele, ampiirsele altari ja peaaltari ikonostaasi üldkompositsioonile. Interjööri mõjutavad veel lae- ja seinamaalingud.

1972. aastal laiendati Liivalaia tänavat ja kirikuansambli keskkond muutus. 2009. aastal sai pühakoja lõunasein ja katus põlengus kannatada. Barokses kirikus on eraldi kaitse all lae- ja seinamaalid ning mitu ikooni, sh 18. sajandi ikoonid „Trooniv Kristus“ altariruumis; „Jumalaema sündimine“ paremal kliiroosel (koht, kus asuvad lugejad ja lauljad). Kaitse all on ka kolm 19. sajandi ikooni, mis on 1970-80. aastatel varastatud.

Tallinna Püha Johannese ehk Jaani seegi pidalitõbiste varjupaik rajati 13. sajandil väljapoole linnamüüri ning on Tallinna vanimaid hoolekandeesutusi. Hiljutisele Tartu maantee läbimurde rajamisele eelnenud arheoloogilised kaevamised andsid üsna hea pildi seal asunud ajaloolisest hoonestusest. Arhitektide Toivo Tammiku ja Sven Koppeli (AB Ansambel) projekteeritud klaasseinte ja kaldkatusega galerii, kus paljastuvad vanad müürid ja eksponeeritakse arheoloogilisi leidsid, oli valmides (2004) üks esimesi omataoliselt lahendusi Eestis. Kompleksi ainuke terviklikult säilinud hoone, Jaani seegi kirik, esineb ürikutes esmakordselt 14. sajandi keskpaigas,

ent algne ehitus hävis Liivi sõja ajal. Peatselt (1724) taastatud kirik ehitati oluliselt ümber ja suuremaks. Tänapäevase kõrghoonete vahele peitunud kirikut kasutab alates 1993. aastast **Armeenia Apostliku Kiriku** Eesti Püha Gregoriuse kogudus. Pärimuse järgi I sajandil rajatud Armeenia kirik on maailma vanim rahvuskirik ja üks vanimaid kristlikke kogukondi.

Enne II maailmasõda kuulus Eesti Apostlik-Õigeusu Kirikule kaks suurt kloostrit: Kuremäe Pühtitsa Jumalaema Uinumise Naisklooster ja Petseri Jumalaema Uinumise Meesklooster. Kuremäe klooster läks hiljem Moskva ja kogu Venemaa patriarhi alluvusse. **Kuremäe Pühtitsa Jumalaema Uinumise kloostrit Tallinna abikirik** rajati 1902. aastal. Mälestisena kaitse all olnud pühakoda lammutati 1960. aastal üleliidulise kloostrite arvu vähendamise aktsiooni käigus.

Tallinna sünagoog. Tallinnas on juute elanud sajandeid, ent Tallinna juudi kogukonna dokumenteeritud ajalugu ulatub tagasi 19. sajandi keskpaika, mil Eestimaa kubermangu pealinna toodi aega teenima Vene tsaariarmee juudi soost sõdureid. Juutide kogukonnaelus tähtsat rolli mängiv matmisvennaskond, hevra kaddiša, loodi Tallinnas 1856. aastal. Sünagoogihooned, juutide religioosse elu keskus pühitseti 1885. aastal. Maakri tänaval olnud sünagoog hävitati II maailmasõjas. Uus sünagoog valmis arhitektide Tõnis Kimmeli ja Lembit-Kaur Stööri (KOKO arhitektid) projekti järgi 2007. aastal. Silindervõlvist lähtuv vorm seob üheks tervikuks nii religioosse kui ka ilmaliku funktsiooniga ruumid. Teenistusteks mõeldud peasaal (105 istekohta meestele ja rõdul 65 naistele) paikneb teisel korrusel, kuhu viib fuajeest lai trepistik, mis vastavalt ajahetkele ja sündmusele toimib kas rituaalse protsessiooniruumina või suhtluspaigana. Sünagoogi interjööris on ruumide paiknemise ning tundliku materjalikasutuse (puit, klaas, betoon) kõrval tähtis ka juudisümbolika granaatõunapuust lähtuv dekoratiivornament. Sünagoog on seotud kõrvaloleva Tallinna Juudi Kooliga. Esimene kool juudi laste jaoks rajati 1880. aastal

Tallinna Juudi Koguduse juurde. Algkool kasvab gümnaasiumiks 1924. aastal, mil valmis ka Artur Perna kavandatud koolimaja. 1941 kool suleti. 1994 tunnistati juudi kogukond sõjaeelse kogukonna õigusjärglaseks ja koolimaja tagastati kogukonnale.

Püha Siimeoni ja Naisprohvet Hanna kirik on EAÕK Tallinna peapiiskopkonna peakirik, Tallinna ja kogu Eesti metropoliidi katedraalikirik. 1752–1755 Vene mereväe algatusel ehitatud kirik on teine Põhjasõja järel Tallinna eeslinna ehitatud õigeusu kirik. Kuna tollane rannajoon oli linnale märksa lähemal, asus kirik peaaegu veepiiril ning vundamendi jaoks tuli pinnast täita. Pärimuse järgi kasutati selleks laevavrakke. Kirik ehitati ümber 1870. aastal. 1963. aastal kogudus suleti, kiriku kellatorn ja tamburitorn lammutati, ikonostaas ja muu sakraaltribuutika viidi osaliselt Nevski katedraali, osaliselt läks kaduma. 1970. aastatel avati kirikus spordisaal. 1987. aastal anti hoone neli-pühikoguduse kasutusse, alates 2001 on pühakoda taas EAÕK omanduses, see restaureeriti 2000-2004. Kirikus on ainulaadne kreeka-pärane puulõikes ikonostaas, kantsel ja kirikutoolid. Kiriku altari- ja koguduseruumi kaunistavad alates 2008 Dolores Hoffmanni vitraažid. Eraldi mälestistena on kaitse all 20. sajandi algusest pärit rist ja annisälliti.

Tekstid: Riin Alatalu

Loe lisaks: Jaanus Plaat, Arne Maasik. "Õigeusu kirikud, kloostrid ja kabelid Eestis", Eesti Kunstakadeemia, 2011